

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-21>

УДК 338.48

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НОСТАЛЬГІЙНО-РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ

PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF NOSTALGIC AND RELIGIOUS TOURISM ON THE UKRAINIAN-POLISH BORDER

Четирбук Ольга РоманівнаЛьвівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4240-3978>**Голод Андрій Петрович**доктор економічних наук, професор,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9022-3475>**Chetyrbuk Olha, Holod Andrii**

Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture

Стаття присвячена узагальненню концептуальних засад розвитку ностальгійного та релігійного видів туризму та обґрунтування виділення їх як окремого напрямку – ностальгійно-релігійного, а також дослідженню передумов розвитку цього виду туризму на українсько-польському прикордонні (на прикладі мікрорайону Рясне міста Львова). Розглянуто підходи до розуміння ностальгійного, сентиментального та релігійного туризму. Виокремлено ностальгійно-релігійний туризм як окремий перспективний вид туристичної діяльності на прикладі українсько-польського прикордоння. Досліджено походження фокус-групи переселенців, які у 1946 році були виселені з територій теперішньої Республіки Польщі і зараз разом із родинами компактно проживають у мікрорайоні Рясне міста Львова. Ідентифіковано парафіяльні храми місцевостей, звідки походять переселенці досліджуваної групи, визначено їхній теперішній стан та придатність до туристичного використання. Зроблено висновок про перспективи розвитку ностальгійно-релігійного туризму на українсько-польському прикордонні та його роль в активізації транскордонного співробітництва.

Ключові слова: ностальгійний туризм, релігійний туризм, сентиментальний туризм, прикордоння, Україна, Польща.

The purpose of the article is to generalize the conceptual foundations of the nostalgic and religious types of tourism development and to justify their selection as a separate direction – nostalgic-religious, as well as to study the prerequisites for the development of this type of tourism on the Ukrainian-Polish border (on the example of the Rzasne neighborhood of the Lviv city). The relevance of the topic lies in need to study and use the existing prerequisites for the nostalgic and religious tourism development in the border zone of Ukraine and Poland, as well as the insufficient study of these issues in the scientific papers of Ukrainian and foreign authors. Approaches to the understanding of nostalgic and sentimental tourism, the need to distinguish nostalgic and religious tourism also requires clarification. During the research, the methods of analysis of literary sources and archival data, generalization, grouping, interviewing, and cartographic methods were used. Approaches to understanding nostalgic, sentimental, and religious tourism are considered. Nostalgic-religious tourism is singled out as a particularly promising type of tourism activity in the example of the Ukrainian-Polish border. The origin of the focus group of immigrants who were evicted from the territories of the present Republic of Poland in 1946 and now live compactly with their families in the Rzasne neighborhood of Lviv city was investigated. The parish churches of the localities where the settlers of the studied group come from were identified, and their current condition and suitability for tourism use were determined. The analysis results are presented in the form of a table and a map, which demonstrates promising objects of nostalgic and religious tourism based on the study materials of the researched focus group origin. A conclusion is made about the prospects for the development of nostalgic

and religious tourism on the Ukrainian-Polish border and its role in the activation of cross-border cooperation. The practical significance of the research results is the substantiation of the concept of the development of nostalgic-religious tourism on the Ukrainian-Polish border and the identification of sacred objects that can be used during the organization of tours.

Keywords: nostalgic tourism, religious tourism, sentimental tourism, border regions, Ukraine, Poland.

Постановка проблеми. Туристична сфера дуже динамічно розвивається і перебуває у постійному пошуку інноваційних рішень щодо генерації та впровадження нових ідей стосовно напрямів, форм та видів туристичної діяльності. Варто зауважити, що нові види туризму часту базуються на давно сформованій ресурсній базі, вимагаючи при цьому обґрунтування нових шляхів для її використання. Не є винятком і ностальгійний та релігійний туризм, які уже достатньо відомі і поширені в Україні, однак вимагають нових підходів до організації, зокрема у посткризовий період. Особливо перспективною в контексті розвитку цих видів туризму, зважаючи на історичні особливості формування, є прикордонна зона України та Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти вирішення проблем диференціації туризму за метою в Україні займалися такі вчені як М. Мальська, В. Худо, В. Цибух [6], М. Рутинський, Н. Паньків [7] та інші. Розмежування культурного туризму в Польщі досліджують А. Rohrscheidt [13], К. Buczkowska [10]. Серед низки видів туризму усі ці автори виокремлюють ностальгійний та релігійний.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що проблеми розвитку ностальгійного та релігійного туризму описані у працях науковців, усе ще не сформоване достатнє теоретико-методологічне підґрунтя та не розроблені організаційні засади поєднання цих видів туризму в єдиний – ностальгійно-релігійний. Поряд із цим передумови розвитку цього виду туризму на прикладі прикордонних територій України та Польщі також досліджені недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення концептуальних засад розвитку ностальгійного та релігійного видів туризму та обґрунтування виділення їх як окремого напрямку – ностальгійно-релігійного, а також дослідження передумов розвитку цього виду туризму на українсько-польському прикордонні (на прикладі мікрорайону Рясне міста Львова).

Виклад основного матеріалу дослідження. Як українські, так і зарубіжні науковці

виділяють такий вид туризму як ностальгійний, який вважається різновидом культурного, етнічного і навіть рекреаційного туризму. Під час таких подорожей туристи не лише пізнають етнокультуру місцевого населення, знайомляться з його життям, особливостями побуту та культури. Цей вид туризму також дає можливість багатьом туристам отримати інформацію про своє походження, дізнатися про історичні факти та події з минулого, що пов'язані з історією предків. Часом, отримуючи певну підтримку, туристи можуть відшукати своїх далеких родичів на абсолютно чужих територіях [3].

Дуже часто люди їдуть, щоб відвідати землі, де проживали їхні діди, батьки або вони самі в дитячому віці, ще до того, як їм довелося покинути ці місця з різних причин. Тому назва «ностальгійний туризм» насправді є дуже багатозначною. Адже саме ностальгія і туга за минулими часами змушує багатьох людей, замість відпочинку на якому-небудь курорті, вирушати у віддалені місця для пошуку слідів свого походження, а також для знайомства зі своїми далекими родичами. Отже, у ностальгійному туризмі людські почуття, емоції, і власне ностальгія є панівними мотивами подорожі [14].

В українській науковій і науково-популярній літературі, а також у виступах державних службовців, котрі опікуються розвитком туризму, широко використовують термін «сентиментальний туризм» [3]. Однак його поняття в туризмознавстві не є чітко визначеним. Відомо, що основними мотивами сучасних подорожей є економічні, політичні, соціальні, культурні, технічні й психологічні. В європейській туризмології термін «сентиментальний туризм» використовують для позначення тих подорожей, головним мотивом яких є «прагнення повернення». Людину, яка перебуває у вирі міського життя, часто супроводжують шум вулиць із переповненим транспортом, постійна метушня та рух, а також фінансові чи сімейні проблеми, тому вона прагне повернутися до того стану, коли всього цього ще не було [1].

Мотиви «прагнення повернення» поділяють на:

– біологічні, тобто намагання людини повернутися до комфортніших природних умов існування людського організму;

– психологічні, коли повернення асоціюється з давніми підсвідомими образами, намаганням повернутися у місце, де психологічні установки пращурів були інтровертнішими;

– культурно-історичні, пов'язані з прагненням людини повернутися до минулого своєї родини, етносу, спадщини власної нації [12].

Якщо біологічні мотиви повернення відповідають рекреаційному виду туризму, а психологічне повернення забезпечують розважальні та хобі-тури, культурно-історичні мотиви реалізуються через сентиментальні подорожі, представниками різних поколінь діаспори та нацменшин. Як перші, так і другі прагнуть не втрачати зв'язок з державами, де колись мешкали самі або їхні пращури. Здебільшого сентиментальні відносини пов'язані з вивченням історико-архітектурних пам'яток, давніх поселень та місць поховань. Причин для такого виду туризму досить багато. Деякі люди були змушені покинути рідні місця насильно через політичні, військові чи релігійні мотиви. А деякі покидали рідні землі в пошуках кращого життя добровільно. Таких переселенців прийнято називати економічними. Завдяки історичній пам'яті, сентиментальні подорожі відновлюють національну самосвідомість [2].

Відповідно, поширених в українській науковій літературі визначень, сентиментальний туризм пов'язаний з емоціями, пошуком самоідентифікації і цінностей. Цікаво, що в англійській літературі практично відсутнє поняття сентиментального туризму, йдеться тільки про «сентиментальні подорожі», які належать до хобі чи зацікавленень [11].

На нашу думку, поняття ностальгійного та сентиментального туризму тісно пов'язані між собою, тому загалом можна вважати, що це один і той же вид туризму. Водночас, у випадку, коли мотивацією до подорожі стають емоції, що пов'язані з минулими подіями, які стосуються туриста особисто, його родичів, предків чи етнопонаціональної групи, доцільніше вживати термін «ностальгійний туризм».

Особливо перспективний ностальгійний туризм у прикордонних районах, де в зв'язку з історичними обставинами могли змінюватися державні кордони, а, отже, часто відбувалися переселення народів. Наприклад, Друга світова війна привела до зміни етнокордонів на західних теренах України, що супроводжувалось виселенням українців із Лемківщини, Підляшшя, Надсяння, Холмщини [4].

У житті людини та суспільства завжди помітне місце посідала релігія. Не стала винятком і туристична діяльність.

Під релігійним туризмом розуміють види діяльності, пов'язані з наданням послуг та задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, які перебувають за межами постійного місця проживання [9].

Фахівці розрізняють два основних напрями релігійного туризму:

– екскурсійні тури, метою яких є відвідування пам'яток, храмів, музеїв;

– організовані паломницькі поїздки, які передбачають відвідування світових релігійних центрів, а також подорож місцями, що зіграли важливу роль у становленні та поширенні певного віросповідання [8].

У першому випадку люди прагнуть збагатити свій духовний світ, розширити світогляд і отримати нові знання про історію релігії. Оскільки культові споруди в багатьох країнах є заодно і їх визначними пам'ятками, то стає очевидною популярність екскурсійного релігійного туризму. Другий вид поїздок, швидше за все, підійде людям, що подорожують з духовних спонукань і мріють поклонитися святиням [5].

Якщо розглядати ностальгійний та релігійний туризм на прикладі українсько-польського прикордоння, то тут вони дуже тісно пов'язані між собою. Українці, які були виселені з українських етнічних земель в ході масової депортації, мали приналежність до тої чи іншої парафії. Згромадження того часу упізнавалися швидше за парафіями, аніж містами, селами у яких вони жили. Тому, на нашу думку, на прикладі цієї території, слід говорити про ностальгійно-релігійний туризм – подорожі з метою відвідування своєї історичної батьківщини або місць, котрі несуть в собі ностальгійний характер, з відвідуванням релігійних об'єктів (храми, місця поховання та ін.) як одних з ключових елементів ностальгії.

Із метою вивчення передумов та обґрунтування значення розвитку ностальгійно-релігійного туризму в межах українсько-польського прикордоння нами було проведено дослідження походження місцевої спільноти мешканців мікрорайону Рясне міста Львова, куди впродовж 1946 року з українських етнічних земель на українсько-польському прикордонні було виселено 350 сімей. Більша частина сімей-переселенців стали парафіянами церкви св. верх. ап. Петра і Павла, де нам і вдалося зібрати необхідну інформацію.

Як видно із сформованої нами за результатами опрацювання парафіяльних документів таблиці 1, в мікрорайон Рясне були виселені українці з 33-х сіл та міст. Переважна біль-

шість з них зараз належать до Підкарпатського та Люблінського воєводств Республіки Польща. Найбільша чисельність переселених сімей була з села Щеп'ятин Томашівського

Таблиця 1

Територіальний розподіл походження сімей, переселених до мікрорайону Рясне у 1946 році, та потенційні об'єкти ностальгійно-релігійного туризму

№	Повіт (район)	Населений пункт	К-сть сімей	Парафіяльний храм (стан і використання споруди)
1	2	3	4	5
<i>Люблінське воєводство</i>				
1	Грубешівський	с. Василів-Великий	5	храм Різдва Пресвятої Богородиці (зруйнований)
2	Томашівський	с. Щеп'ятин	83	храм Пресвятої Тройці (в користуванні римо-католиків)
3	Томашівський	с. Корчмин	10	храм Успення Пресвятої Богородиці (діючий римо-католицький)
4	Томашів-Любельський	с. Тарношин	2	храм Різдва Пресвятої Богородиці (в стані руїни)
5	Томашів-Любельський	с. Будинин	4	храм Покрову Пресвятої Богородиці (в користуванні римо-католиків)
6	Томашів-Любельський	с. Ульгівок	40	храм Святого Отця Миколая (зруйнований)
<i>Підкарпатське воєводство</i>				
7	Ліський	с. Зубенське	4	храм Святого Архистратига Михаїла (храм і село зруйновані)
8	Любачівський	с. Великі Очі	1	храм Святого Миколая (на сьогодні склад)
9	Любачівський	с. Гораєць	1	храм Різдва Пресвятої Богородиці (в користуванні римо-католиків)
10	Любачівський	с. Дахнів	10	храм Воздвиження Чесного Хреста (стоїть порожній, не діючий)
11	Любачівський	с. Жуків	11	храм Різдва Пресвятої Богородиці (в користуванні римо-католиків)
12	Любачівський	с. Змієвська	2	храм Успення Пресвятої Богородиці (використовується як склад)
13	Любачівський	с. Коровиця, с. Коровиця Сама, с. Коровиця Лісова, с. Коровиця Голодівська	20	храм Святого Архистратига Михаїла
14	Любачівський	м. Любачів та присілки Лисі Ями, Молодів, Антоники, Тимці, Жуки	57	храм Святого Отця Миколая (діючий як УГКЦ)
15	Любачівський	м. Олешичі	42	храм Святого Онуфрія (в стані руїни)
16	Любачівський	с. Опака	3	храм Різдва Пресвятої Богородиці (зруйнований)
17	Любачівський	с. Старий Диків, с. Новий Диків	5	храм Великомученика Димитрія (в стані руїни)
18	Любачівський	с. Старі Олешичі	4	храм Покрову Пресвятої Богородиці (в стані руїни)

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5
19	Любачівський	с. Нове Село	1	храм пророка Іллі (у користуванні римо-католиків)
20	Любачівський	с. Щутків	3	храм Великомученика Димитрія (в користуванні римо-католиків)
21	Перемишльський	с. Корманичі	2	храм Собору Пресвято Богородиці (зруйнований)
22	Перемишльський	с. Негрибка	4	храм Святого Стефана (у користуванні римо-католиків)
23	Перемишльський	с. Тисова	1	храм Святого Отця Миколая (зруйнований 1966 року)
24	Перемишльський	с. Ямна Горішня	2	храм Святого Архистратига Михаїла (село і храм зруйновані)
25	Ярославський	м. Порохник	2	храм Успення Пресвятої Богородиці (перетворений на молодіжний театр)
26	Переворський	с. Лежахів	2	храм Святого Микити
27	Сяніцький	с. Височани	7	храм Святої Матері Параскевії (зруйнований)
28	Сяніцький	м. Загір'я	9	храм Святого Архистратига Михаїла (діючий)
29	Сяніцький	с. Воля Петрова	2	храм Святого Архистратига Михаїла (зруйнований)
30	Сяніцький	с. Пельня	2	храм Святого Івана Богослова (в користуванні римо-католиків)
31	Сяніцький	с. Полонна	1	храм Покрову Пресвятої Богородиці (зруйнований)
32	Сяніцький	с. Босько	1	храм Різдва Пресвятої Богородиці (зруйнований)
Львівська область				
33	Яворівський район	с. Куриники	7	храм Різдва Пресвятої Богородиці (зруйнований)

Джерело: авторські дослідження

повіту (83 родини). Також, є низка сіл, з яких було переселено незначну кількість людей (1–2 родини).

У Львові діють товариства «Любачівщина», «Лемківщина» та «Надсяння», які об'єднують переселенців та членів їх сімей. Кожен учасник згаданих організацій отримує посвідчення члена товариства. Свого часу це давало змогу отримати пакет документів для перетину державного кордону, щоб відвідати свої рідні землі. Щороку організації влаштовують поїздки на етнічні землі українців та організують там різні заходи – фестиваль «Лемківська ватра», відвідування місць поховань рідних та прибирання могил, відвідування парафій, з яких походили члени товариства, інші екскурсійні програми.

Досліджувана нами група переселенців переважно також має членство у згаданих товариствах, тому вони були учасниками мандрівок, які мали ностальгійний та релігійний характер. Однією з наймасовіших мандрівок була подорож до міста Любачева в 2012 році, в якій взяли участь 22 родини з мікрорайону Рясне.

За результатами інтерв'ювання досліджуваної групи виявлено, що ностальгійно-релігійні подорожі для такого сегменту туристів будуть актуальними впродовж ще впродовж тривалого часу. Основними мотивами для участі у таких подорожах будуть сентиментальність (бажання побачити землю предків, сприйняти соціоприродне середовище, в якому вони жили) та релігійність (сакраль-

ність), оскільки життя суспільства Галичини першої половини ХХ століття було тісно пов'язаним із релігійно-конфесійною належністю та храмовими ритуалами.

Колишні парафіяльні храми сімей-переселенців, що зараз мешкають в мікрорайоні Рясне, були також нанесені нами на картосхему (рис. 1). Ці та інші сакральні об'єкти на території теперішньої Республіки Польщі, так

як і католицькі храми Львова і околиць є перспективними об'єктами ностальгійно-релігійного туризму.

Усі локалізовані нами храмові будівлі поділено на 7 груп. До споруд, котрі зараз перебувають в користуванні римо-католиків, віднесено 9 храмів, у користуванні греко-католиків – 4 храми. Ще 4 храми перебувають у стані руїни, а 11 – повністю зруйновані.

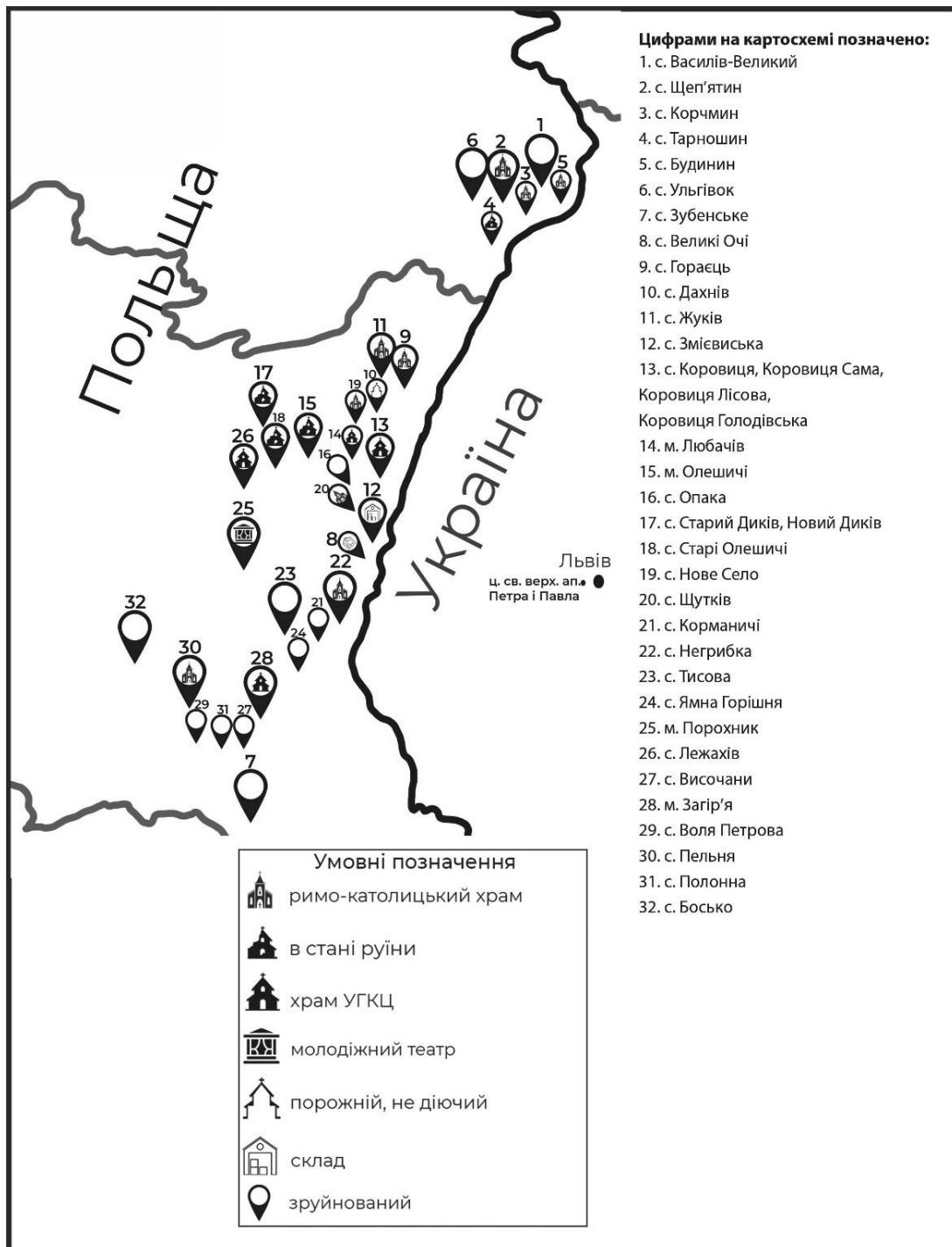

Рис. 1. Перспективні об'єкти ностальгійно-релігійного туризму на прикордонні України та Польщі (за результатами дослідження фокус-групи переселенців)

Висновки. Варто зазначити, що для поляків, які були переселені зі Львова і області та їхніх нащадків, ностальгічно-релігійний туризм уже давно також є актуальним. Отже, після завершення війни туристичні потоки такого спрямування можуть суттєво активізуватися і стати двосторонніми, що позитивно

вплине не транскордонне співробітництво у сфері туризму та міжкультурну взаємодію. Водночас необхідно надавати більше уваги питанням збереження храмових будівель, відновлення давніх поховань, включенню таких сакральних об'єктів до екскурсійних маршрутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белінська Л. Домінуючі мотиви сентиментального туризму або «ритуали повернення» американських українців (1975–1991 роки). *Вісник Львівського університету. Серія : Мистецтвознавство*. 2013. Вип. 13. С. 154–160.
2. Гаврилюк А. М. Сучасний розвиток українського етнотуризму: зміна парадигми. *Науковий вісник Чернівецького Університету*. 2013. Вип. 665/666. С. 56–62.
3. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник. Київ : Знання, 2013. 334 с.
4. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті сусільного розвитку Галичини) : монографія. Львів, 2005. 355 с.
5. Любіцева О. О., Романчук О. В. Паломництво і релігійний туризм : монографія. Київ : Істина, 2011. 328 с.
6. Мальська М., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу. Київ, 2004. 138 с.
7. Мальська М. П., Рутинський М. Й., Паньків Н. М. Туризм у міжнародному та національному вимірах: історія і сучасність : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. 262 с.
8. Сапелкіна З. П. Релігійний туризм. Київ : Наукова думка, 2009. 439 с.
9. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні. Київ : Вища школа, 2002. 195 с.
10. Buczkowska K. Cultural Tourism – Heritage, Arts and Creativity. Poznań, 2011. 34 p.
11. Harron S. Ethnic tourism. Special interest tourism, 1992. P. 83–94.
12. Malinowski G. Etnoturystyka – turystyka etniczna w Polsce. URL: <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.
13. Mikos von Rohrscheid A. Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywy. Gniezno, 2008. 672 p.
14. Ray N. M., McCain G. Personal Identity and Nostalgia for the Distant Land of Past: Legacy Tourism. *Clute Institute in International Business & Economics Research Journal*, 11(9), 2012. P. 977–989.

REFERENCES:

1. Belinska, L. (2013). Dominant motives of sentimental tourism or "rituals of return" of American Ukrainians (1975–1991). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii : Mystetstvoznavstvo*. 13, 154–160 [in Ukrainian].
2. Havryliuk, A. M. (2013). Cuchasnyi rozvytok ukrainskoho etnoturyzmu: zmina paradyhmy [Contemporary development of Ukrainian ethnotourism: paradigm shift]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho Universytetu*. Vyp. 665/666, 56–62 [in Ukrainian].
3. Kliap, M. P., Shandor, F. F. (2013). *Suchasni riznovydy turyzmu : pidruchnyk* [Modern varieties of tourism: a textbook]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Lozynskiy, R. M. (2005). *Etnichniy sklad naseleння Lvova (u konteksti susilnoho rozvytku Halychyny) : monohrafiia* [The ethnic composition of the population of Lviv (in the context of the continuous development of Galicia): monograph]. Lviv. [in Ukrainian].
5. Liubitseva, O. O., Romanchuk, O. V. (2011). *Palomnytstvo i relihiinyi turyzm : monohrafiia* [Pilgrimage and religious tourism: monograph]. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
6. Malska, M., Khudo, V. V., Tsybukh, V. I. (2004). *Osnovy turystychnoho biznesu* [Basics of tourism business]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Malska, M. P., Rutynskiy, M. I., Pankiv, N. M. (2008). *Turyzm u mizhnarodnomu ta natsionalnomu vymirakh: istoriia i suchasnist : monohrafiia* [Tourism in international and national dimensions: history and modernity: monograph]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni I. Franka [in Ukrainian].
8. Sapelkina, Z. P. (2009). *Relihiinyi turyzm* [Religious tourism]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Fedorchenko, V. K., Dorova, T. A. (2002). *Istoriia turyzmu v Ukraini* [History of tourism in Ukraine]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
10. Buczkowska K. Cultural Tourism – Heritage, Arts and Creativity. Poznań, 2011. 34 p.

11. Harron, S. (1992). Ethnic tourism. *Special interest tourism*, 83–94.
12. Malinowski, G. Etnoturystyka – turystyka etniczna w Polsce. Retrieved from: <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.
13. Mikos von Rohrscheid, A. (2008). *Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywę*. Gniezno.
14. Ray, N. M., McCain, G. (2012). Personal Identity and Nostalgia for the Distant Land of Past: Legacy Tourism. *Clute Institute in International Business & Economics Research Journal*. 11(9), 977–989.